

ÇEKTE DÜZENLEYEN TARAFINDAN DEF'İLERİN İLERİ SÜRÜLMESİ

Dr. Öğr. Üyesi Muhammet Emin BİNGÖL*

Öz

Bu çalışmada çekte düzenleyenin sahip olduğu def'ileri ne şekilde dermeyân edebildiği ya da karşılığı bulunan bir çek bakımından düzenleyenin def'ileri ileri sürmek hakkının bulunup bulunmadığı incelenmiştir. Sorunun çözümü için ilk olarak çekin hukukî niteliği ile düzenleyenin def'ilerini ileri sürmesi bakımından önem arz eden muhatap ile düzenleyen arasındaki ilişkinin niteliği irdelenmiştir. Ardından muhatap bakımından öngörülen ve düzenleyenin def'ilerini ileri sürmesi bakımından engel olarak nitelendirilebilecek yükümlülük olan, muhatabın ödeme yükümlülüğü değerlendirilmiştir. Ayrıca muhatabın ödeme yapmama yükümlülüğü kısaca açıklanmıştır. Son olarak, kıymetli evrak bakımından öngörülen def'i sistemi, çekte düzenleyen tarafından def'ilerin ileri sürülmesi açısından ve herhangi bir şekilde hamile karşı ileri sürebileceği def'iyeye sahip olan düzenleyenin muhataba yönelik ödememe talimatı verip veremeyeceği, muhatabın bu şekilde bir talimat karşısında ne şekilde hareket etmesi gerektiği hususları mütalâa edilmiştir.

* Dr. Öğr. Üyesi. İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Ticaret Hukuku Ana Bilim Dalı, İstanbul, Türkiye | Asst. Prof.Dr. Istanbul Medipol University, Faculty of Law, Commercial Law Department, İstanbul, Turkey.

✉ mebingol@medipol.edu.tr • ORCID 0000-0001-7176-636X.

✎ **Atf Şekli** | Cite As: BİNGÖL, Muhammet Emin: "Çekte Düzenleyen Tarafından Defilerin İleri Sürülmesi", SÜHFD, C. 31, S. 3, 2023, s.1243-1276.

✎ **İntihal** | Plagiarism: Bu makale intihal programında taranmış ve en az iki hakem incelemesinden geçmiştir. | This article has been scanned via a plagiarism software and reviewed by at least two referees.

✎ Bu eser Creative Commons Atf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır. | This work is licensed under Creative Commons Attribution-Non-Commercial 4.0 International License.

Anahtar Kelimeler

• Çek • Düzenleyen • Def'i • Muhatabın Ödeme Yükümlülüğü • Kıymetli Evrak

ASSERTION OF DEFENSES BY THE DRAWER IN THE CHEQUE

Abstract

This study examines the ways in which the drawer can assert his/her defenses in a cheque or whether the drawer has the right to assert his/her defenses in respect of a cheque that has a counterparty. In order to solve the problem, firstly, the legal nature of the cheque and the nature of the relationship between the drawee bank and the drawer, which is important for the drawer to assert its defenses, are examined. Then, the payment obligation of the drawee bank, which is an obligation foreseen for the drawee bank and which may be considered as an obstacle for the drawer to assert its defenses, is evaluated. In addition, the obligation of the drawee bank to refrain from making payment, which is the obligation that the drawee bank should determine on its own and which may be in the nature of a defense that could be asserted by the drawer if there were a bilateral relationship, is briefly explained. Finally, the defenses system foreseen in terms of negotiable instruments, in terms of the assertion of defenses by the drawer in the cheque, and whether the drawer, who has any defenses that he can assert against the bearer in any way, can instruct the drawee bank not to pay, and how the drawee bank should act in the face of such an instruction, have been discussed.

Key Words

• Cheque • Drawer • Defence • Drawee Bank's Obligation to Pay • Negotiable Instruments

GİRİŞ

Bir ödeme aracı olarak ortaya çıkan çek, Türkiye uygulamasında ileri tarihli çekler ile birlikte çoğu kez aynı zamanda teminat aracı olarak da kullanılmaktadır. Çekin bu işlevi görmesi, onu uygulamada en sıklıkla kullanılan kambiyo senedi hâline getirmektedir. Bu durum, çeke ilişkin birçok çözüme muhtaç sorunu beraberinde getirmektedir.

Bu çerçevede çözüme muhtaç olduğu düşünülen bir sorun da çekte düzenleyenin sahip olduğu def'ileri nasıl ileri süreceğidir. Bilindiği üzere poliçeye benzer bir şekilde üçlü bir ilişkinin var olduğu çekte ödeme, muhatap tarafından düzenleyene ait çek hesabından yapılır. Muhatabın

İlgili ödemeyi yaparken 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu ("TTK") ve 5941 sayılı Çek Kanunu ("ÇekK") kapsamında birçok yükümlülüğü bulunmakta iken, düzenleyenin bir def'ie sahip olup olmadığına ilişkin araştırma yükümlülüğüne dair herhangi bir açık düzenleme bulunmamaktadır. Bu durum da düzenleyenin sahip olduğu def'ileri ne şekilde ileri sürebileceği sorununu gündeme getirmektedir. Zira çekin işlediği hesapta çek bedelinin bulunması durumunda, muhatap banka, ÇekK'da öngörülen yükümlülükleri yerine getirdikten sonra, hamile ödeme yapmaktadır. Ödeme her ne kadar muhatap tarafından yapılsa da düzenleyenin banka hesabından yapıldığı için, netice itibarıyla düzenleyen tarafından yapılmaktadır. Bu durumda, kıymetli evrak hukuku çerçevesinde kambiyo taahhüdünde bulunanlara ödeme yapmaktan imtina hakkı tanıyan def'ilerin, düzenleyen tarafından kullanılması imkânı ortadan kalkmaktadır. Sorun bu şekilde ele alındığında, literatürde ve uygulamada tüm kambiyo senetleri bakımından ortak bir şekilde ele alınan def'iler bakımından çeklere özgü bir ayırımın yapılıp yapılmaması gerektiği gündeme gelmektedir. Aynı zamanda çekte muhatap bankanın zaten kanunen yükümlülüklerini yerine getirirken kontrol etmesi gereken senet metnine ilişkin def'iler dışında düzenleyenin def'i imkânının var olup olmadığına ayrıca incelenmesi gerekmektedir.

Bu çalışmada en temelde çekte düzenleyenin sahip olduğu def'ileri ne şekilde dermeyân edebildiği ya da karşılığı bulunan bir çek bakımından düzenleyenin def'ileri ileri sürmek hakkının bulunup bulunmadığının incelenmesi planlanmaktadır. Sorunun çözümü için ilk olarak çekin hukukî niteliği ile düzenleyenin def'ilerini ileri sürmesi bakımından önem arz eden muhatap ile düzenleyen arasındaki ilişkinin niteliği incelenecektir. Ardından muhatap açısından öngörülen ve düzenleyenin def'ilerini ileri sürmesi bakımından engel olarak nitelendirilebilecek yükümlülük olan, muhatabın ödeme yükümlülüğü değerlendirilecektir. Buna ek olarak muhatabın kendiliğinden tespit etmesi gereken ve aslında iki taraflı bir ilişki olsaydı düzenleyen tarafından da ileri sürülebilecek def'i niteliğinde olabilecek hâller olan, muhatabın ödeme yapmaktan kaçınması yükümlülüğü hakkında kısaca bilgilendirme yapılacaktır. Son olarak, kıymetli evrak bakımından

öngörülen def'i sistemi, çekte düzenleyen tarafından def'ilerin ileri sürülmesi bakımından ve herhangi bir şekilde hamile karşı ileri sürebileceği bir def'iyeye sahip olan düzenleyenin muhataba yönelik ödememe talimatı verip veremeyeceği, muhatabın bu şekilde bir talimat karşısında hukuken ne şekilde hareket etmesi gerektiği hususları mütalâa edilecektir.

I. ÇEKİN VE MUHATAP İLE DÜZENLEYEN ARASINDAKİ İLİŞKİNİN HUKUKÎ NİTELİĞİ

A. Çekin Hukukî Niteliği

Doktrinde çekin tıpkı poliçe gibi özel bir havale niteliğinde olduğu ifade edilmiş ve bununla birlikte çek ile poliçe arasındaki farklılar vurgulanmıştır¹. Bununla birlikte mehaz niteliğindeki İsviçre hukukundan farklı olarak çekin de kambiyo senetleri arasında sayılması eleştirilmiş; bir ödeme aracı olan çekin, kambiyo senedi olarak nitelendirilmesinin yerinde olmadığı belirtilmiştir².

TTK'nın 780. maddesinin 1. fıkrasının (b) bendi uyarınca, çeklerin kayıtsız ve şartsız belirli bir bedelin ödenmesi için bir havaleyi içermesi zorunludur. Bu anlamda çekin düzenlenmesi ile birlikte, çekle işleyen hesabın bulunduğu muhatap banka, lehine çek düzenlenen lehtara ya da çeki devralmak suretiyle çek alacaklısı konumuna geçen hamile, düzenleyenin hesabından kayıtsız şartsız bir bedelin ödenmesi hususunda yetkilendirilmektedir³. Bununla birlikte çekin geçerliliği bakımından belirli şekil şartlarının öngörülmüş olması ve kayıtsız şartsız belirli bir bedelin ödenmesi emri içermesi zorunluluğu gibi hususlar, çeki nitelikli bir havaleye büründürmekte ve Türk Borçlar Kanunu'nda ("TBK") düzenlenen havaleden ayırmaktadır. Dolayısıyla bu noktada çek

¹ Bu yönde bkz. ÖZTAN, Fırat, Kıymetli Evrak Hukuku, 2. Bası, Ankara 1997, s. 1029; KENDİGELEN, Abuzer, Çek Hukuku, 5. Bası, İstanbul 2019, s. 45; KENDİGELEN, Abuzer / KIRCA, İsmail, Kıymetli Evrak Hukuku, 5. Bası, İstanbul 2021, Nr. 607; REİSOĞLU, Seza, Çek Hukuku, Ankara 2011, s. 38.

² Birçokları yerine bkz. CAN, Mertol, "Çek Hamilinin Muhatap Bankaya Karşı Durumu", GÜHFD, C. 2, S. 2, 1998, s. 4-5; ayrıca bkz. KENDİGELEN, s. 26 vd..

³ ÖZTAN, s. 1029; REİSOĞLU, s. 37; BOZER, Ali/GÖLE, Celal, Kıymetli Evrak Hukuku, 8. Baskı, Ankara 2018, s. 225; PULAŞLI, Hasan, Kıymetli Evrak Hukukunun Esasları, 8. Baskı, Ankara 2020, s. 283; KENDİGELEN, s. 45; BAHTİYAR, Mehmet, Kıymetli Evrak Hukuku, 17. Bası, İstanbul 2019, s. 128; ÜLGEN, Hüseyin/HELVACI, Mehmet/KAYA, Arslan/NOMER ERTAN, N. Füsün, Kıymetli Evrak Hukuku, 12. Bası, İstanbul 2019, s. 259; KENDİGELEN (KENDİGELEN/KIRCA), Nr. 599.

de poliçeye benzemektedir. Ancak doktrinde de ifade edildiği üzere, her ne kadar temellerinde yatan ilişki aynı olsa da çek ile poliçe arasında birçok farklılık bulunmaktadır. Diğer farklılıklar bir yana⁴, konu açısından en fazla öneme sahip farklılıklar, çekte kabul müessesesinin bulunmaması ve dolayısıyla muhatapın hiçbir şekilde kambiyo ilişkisine dâhil olmaması ve çekte ilişkin ödemenin poliçeden farklı olarak düzenleyene ait muhatap nezdinde açılmış olan hesaptan yapılıyor olmasıdır.

B. Muhatap Banka ile Düzenleyen Arasındaki İlişkinin Niteliği

Yukarıda belirtildiği üzere, çekin temelinde havale ilişkisi yatmaktadır ve düzenleyen bu ilişkide havale eden konumunda iken muhatap havale ödeyicisidir. Bu anlamda üçlü ilişkide düzenleyen ile muhatap arasındaki ilişki karşılık ilişkisidir⁵. Havalede, havale ödeyicisi havale alıcısına yapacağı ödeme için havale edenden bir karşılık almış veya ilgili karşılığı alacağını düşünerek havale alıcısına ödeme yapmayı kabul eder. TTK'nın 783. maddesine göre çekte de muhatap tarafından lehtara ya da hamile yapılan ödemenin temelinde düzenleyen ve muhatap arasındaki çek anlaşması bulunmaktadır. Çek anlaşmasından doğan bu karşılık, muhatap banka nezdinde bulunan ve düzenleyene ait mevduat hesabındaki nakit ya da muhatap bankanın düzenleyen lehine açtığı bir kredi şeklinde olabilmektedir.

Dolayısıyla ilişkinin niteliğinin belirlenmesi bakımından ayrıca taraflar arasında imzalanan çek anlaşmasının da hukukî niteliğinin tespiti gerekmektedir. Çek anlaşması, TTK'nın 783. maddesinde kısmen düzenlenen ve çekin düzenlenmesini mümkün kılan sözleşme olarak nitelendirilmektedir⁶. Söz konusu sözleşme herhangi bir şekil şartına tâbi olmayıp⁷, açık bir şekilde kurulabileceği gibi zımnî olarak da kurulabilir. İlgili sözleşmenin hukukî niteliği ise doktrinde en çok tartışılan konulardan biridir. Özellikle mukayeseli hukukta düzenleyen ve muhatap arasında yapılan çek anlaşmasının hukukî niteliğine ilişkin

⁴ Söz konusu farklılıklar bakımından bkz. ÖZTAN, 1029-1033; KENDİGELEN, Çek Hukuku, s. 46-47.

⁵ KARAYALÇIN, Yaşar, Ticaret Hukuku III – Ticarî Senetler (Kambiyo Senetleri), Dördüncü Baskı, Ankara, 1970, s. 88; KINACIOĞLU, Naci, Kıymetli Evrak Hukuku, 3. Baskı, Ankara 1987, s. 102; ÖZTAN, s. 376.

⁶ KENDİGELEN (KENDİGELEN/KIRCA), Nr. 613.

⁷ Bununla birlikte ÇekK'nın 2. maddesinin 3. fıkrası, çek anlaşmasının yazılı şekilde yapılması gerektiğini hüküm altına almıştır.

olarak, temsil, hizmet akdi, vekalet ve iş görme sözleşmesi teorilerine ek olarak kendine özgü (*sui generis*) sözleşme ve üçüncü kişi yararına sözleşme görüşleri de ileri sürülmüştür⁸. Bununla birlikte Türk hukukunda ifade edilen görüşlerden yalnızca *sui generis* sözleşme ile üçüncü kişi yararına sözleşme görüşleri taraftar bulmuştur. Bu yüzden çek anlaşmasının hukukî niteliğine ilişkin açıklamalar da yalnızca bu iki görüş çerçevesinde ele alınacaktır. Üçüncü kişi yararına sözleşme görüşüne göre, çek anlaşmasında lehtar lehine bir şart bulunması ve ilgili şartın lehtara ya da hamile çek anlaşmasından doğan borcun ifasını talep etmek yetkisini vermesi sebepleriyle, ilgili anlaşma üçüncü kişi yararına bir anlaşmadır⁹. Ancak doktrinde bu görüş eleştirilmiş ve muhatapın çeki kabul etmesi TTK'nın 784. maddesi çerçevesinde yasaklandığı ve bu yönüyle lehtarın ya da hamilin muhatap bankaya yönelik kambiyo hukukundan kaynaklı herhangi bir talepte bulunamayacağı ifade edilmiştir¹⁰. Yani bu görüş haklı olarak çek anlaşmasının kambiyo hukukuna özgü bir niteliğinin bulunmadığını ve anlaşmanın salt düzenleyen ile muhatap arasındaki ilişkileri konu aldığını ifade etmiştir¹¹. Dolayısıyla modern doktrinde çek anlaşmasının niteliğinin TBK'da sayılan tipik borç sözleşmelerinin hiçbirinin tam olarak kapsamına girmeyen atipik nitelikte *sui generis* bir sözleşme olduğu ifade edilmektedir¹². Bu çalışma kapsamında en temelde bir iş görme ediminin bulunduğu çek anlaşmasının kendine özgü bir niteliği haiz olduğu benimsenmektedir. Buna ek olarak temelde yatan edimin niteliği iş görme olduğu için, TBK'nın 502. maddesinin 2. fıkrası çek anlaşmaları bakımından da uygulama alanı bulmaktadır. Yani vekaletle ilişkin

⁸ Söz konusu teorilere ve ilgili teorilerin her birine ilişkin değerlendirmelere yönelik olarak birçokları yerine bkz. ÖZTAN, s. 1099 vd..

⁹ KARAYALÇIN, s. 281.

¹⁰ ÖZTAN, s. 1092; BATTAL, Ahmet, "Karşılığı Bulunmasına Rağmen Çek Bedelini Ödemeyen Bankanın Hamile Karşı Hukuki Sorumluluğu", GÜHFD, C. 2, S. 1, 1998, 67-81, s. 80; PULAŞLI, s. 304; POROY, Reha/TEKİNALP, Ünal, Kıymetli Evrak Hukuku Esasları, 22. Bası, İstanbul 2018, s. 332; KENDİGELEN, Çek Hukuku, s. 83; ÜLGEN/HELVACI/KAYA/NOMER ERTAN, s. 314; KENDİGELEN (KENDİGELEN/KIRCA), Nr. 607.

¹¹ KENDİGELEN (KENDİGELEN/KIRCA), Nr. 616.

¹² ÖZTAN, s. 1097; KENDİGELEN, Çek Hukuku, s. 82; KENDİGELEN (KENDİGELEN/KIRCA), Nr. 614.

hükümler, niteliğine uygun düştüğü ölçüde çek anlaşmasına da uygulanacaktır¹³.

Bu noktada çek anlaşmasının *sui generis* bir iş görme sözleşmesi olması ve vekaletle ilişkin hükümlerin uygun düştüğü ölçüde çek anlaşmasına da uygulanması, konu bakımından TBK'nın 505. maddesinde düzenlenen ve vekilin vekalet verenin talimatlarına uymak yükümlülüğü noktasında kendini göstermektedir. Herhangi meşru bir def'iyi kullanma imkânı bulunan düzenleyenin, çek bedelinin lehtara ya da hamile ödenmemesi talimatının, muhatap nezdinde nasıl karşılık bulması gerektiği hususu, kanaatimizce çek anlaşmasının bu niteliği dikkate alınarak da ayrıca değerlendirilmelidir.

II. ÇEKİN ÖDENMESİ VE ÖDEMEDEN KAÇINMA

A. Muhatabın Ödeme Yapma Yükümlülüğü

Yukarıda da ifade edildiği üzere, çek anlaşması çerçevesinde muhatabın düzenleyene karşı üstlenmiş olduğu aslî edim yükümlülüğü, yetkili hamile hesapta bulunan karşılığın ödenmesidir¹⁴. Bu çerçevede muhatabın yetkili hamile ödeme yapmaması, sözleşmesel yükümlülüğünün ihlâli anlamına gelir ve muhatap, TBK'nın borca aykırılık hükümleri (TBK m. 112 vd.) çerçevesinde düzenleyene karşı sorumlu olur¹⁵.

Muhatabın çek anlaşmasından kaynaklanan ve düzenleyene karşı olan bu sorumluluğu dışında ayrıca hamile karşı bir ödeme yükümlülüğünün var olup olmadığı meselesi ise ayrıca incelenmelidir. Bu anlamda 3167 sayılı ve 1985 tarihli Çekle Ödemelerin Düzenlenmesi ve Çek Hamillerinin Korunması Hakkında Kanun henüz yürürlüğe girmeden dahi bazı yazarlar tarafından muhatap bankanın hamile ödeme yükümlülüğünün bulunduğu ileri sürülmüştü¹⁶. Bu yazarlar genel olarak 6762 sayılı TTK'nın bankanın kısmi karşılığı ödeme yükümlülüğüne

¹³ ÖZTAN, s. 1097; PULAŞLI, s. 304; BOZER/GÖLE, s. 334; KENDİGELEN, Çek Hukuku, s. 82; KENDİGELEN (KENDİGELEN/KIRCA), Nr. 614.

¹⁴ Ödeme yükümlülüğüne yönelik olarak 3167 sayılı Kanun öncesi ve sonrasındaki doktrindeki tartışmalar ve değerlendirmeler için bkz. NARBAY, Şafak, Çekten Cayma ve Ödeme Yasağı (Çekten Cayma), 2. Baskı, İstanbul 1999, s. 15 vd.

¹⁵ KENDİGELEN, Çek Hukuku, s. 299; NARBAY, Çekten Cayma, s. 23.

¹⁶ İlgili görüşler için bkz. KARAYALÇIN, s. 280; KENDİGELEN, Abuzer, "Çekten Cayma ve Ödeme Yasağı", Makalelerim C. I 1986-2001, 3. Bası, İstanbul 2018, s. 89-90.

ilişkin 695. maddesinin 2. fıkrası ile ibraz süresi içerisinde çekten caymanın sonuç doğurmayacağına yönelik 711. maddesine dayanmaktadır. Bununla birlikte ilgili dönemde muhatap bankanın böyle bir yükümlülüğünün olmadığına ileri süren yazarlar da bulunmaktaydı¹⁷. 3167 sayılı Kanun yürürlüğe girdikten sonra Kanun'un 4. maddesinin 1. fıkrası çerçevesinde ödeme yükümlülüğünü savunan görüşe destek artmış, nihayet ÇekK ile birlikte muhatapın hamile karşı bir ödeme yükümlülüğü bulunduğu dair görüş, doktrinde hâkim görüş niteliğini kazanmıştır¹⁸. ÇekK'nın 3. maddesinin 1. ve 7. fıkraları ile 7. maddesinin 5. fıkrası söz konusu görüş tarafından dayanak olarak gösterilmektedir¹⁹. Yine bu görüşe göre, TTK'nın 783. maddesinin 2. fıkrasında yer alan "... ödemekle yükümlüdür." şeklindeki açık ifade ve TTK'nın 799. maddesinin 1. fıkrasında ibraz süresi dolmadan çekten cayılamayacağı düzenlenerek, muhatapın ödeme yükümlülüğüne ilişkin genel kabul görüşü desteklenmektedir²⁰. Buna karşılık doktrinde bir yazar, muhatapın hamile karşı ödeme yükümlülüğünün kaynağına dair ilgili hükümlerden yalnızca ÇekK'nın 3. maddesinin 7. fıkrasının söz konusu olabileceğini, diğer hükümlerin muhatapın hamile ödeme yükümlülüğüne yönelik olarak dayanak teşkil etmeyeceğini ifade etmiştir²¹. Bu görüş, muhatapın bir ödeme yükümlülüğünün varlığının çekişmesiz olduğunu (çek anlaşması çerçevesinde doğan ödeme yükümlülüğü), diğer hükümlerin yalnızca bu durumu ortaya koyduğunu ve muhatapın hamile karşı

¹⁷ İNAN, Nurkut, Çek Rizikolarından Doğan Sorumluluk, Ankara 1981, s. 76; hükme ilişkin ayrıca bkz. NARBAY, Şafak, "Türk Ticaret Kanunu Tasarısında Kıymetli Evrak Hukuku Kitabında Yapılan Düzenlemeler ve Değişiklik Önerilerimiz", Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 7, Özel Sayı, 2005, s. 214 vd.

¹⁸ KENDİGELEN, Çek Hukuku, s. 292 vd.; KENDİGELEN (KENDİGELEN/KIRCA), Nr. 718; BOZER/GÖLE, s. 365-366; REİSOĞLU, s. 305; ÜLGEN/HELVACI/KAYA/NOMER-ERTAN, s. 332; NARBAY, Çekten Cayma, s. 19 vd.

¹⁹ KENDİGELEN, Çek Hukuku, s. 292 vd.; BOZER/GÖLE, s. 367 vd.; REİSOĞLU, s. 305; NARBAY, Şafak/ÇELİK, Ferhat, "Süresi İçinde İbraz Edilmeyen Çekin Hukuki Niteliği", Legal Hukuk Dergisi, C. 14, S. 167, 2016, s. 6050.

²⁰ KENDİGELEN, Çek Hukuku, s. 297-298.

²¹ ÖZSOY, Ahmet, Muhatabın Çek Kanunu'na Dayalı Hukuki Sorumluluğu, İstanbul 2020, s. 92.

ödeme yükümlülüğünü ortaya koyan tek hükmün anılan ÇekK'nın 3. maddesinin 7. fıkrasının olduğunu belirtmiştir. Söz konusu görüş TTK'da yer alan 783 ve 799. maddeler çerçevesinde her ne kadar yerinde olsa da ÇekK'nın 3. maddesinin 1. fıkrası ile 7. maddesinin 5. fıkrasından da kanaatimizce muhatabın hamile karşı bir ödeme yükümlülüğün varlığı anlaşılmaktadır. Zira anılan ilk hükümde, karşılığın bulunması durumunda hamilin varsa vergi kimlik numarası alınarak ödemenin yapılacağını ifade edilmekte ve hüküm bu yönüyle yazarın dayandığı 7. fıkradan herhangi bir farklılık arz etmemektedir. Yine anılan diğer hükümde de açık bir şekilde karşılığı bulunan çekin ödenmemesi bir suç olarak nitelendirilmiş ve çek bedelini ödemeyen banka görevlisi hakkında bir yıla kadar hapis cezası uygulanacağı öngörülmüştür. Bu hükmün de karşılığı bulunan bir çek bakımından hamile ödeme yükümlülüğü getirdiğini ifade etmek mümkündür²².

Muhatabın çeki ibraz eden hamile ödeme yükümlülüğünün doğması için, muhatap ile düzenleyen arasında geçerli bir çek anlaşmasının bulunması (ÇekK m. 2/f. 10)²³, çekin geçerli olması (TTK m. 780-781), hamilin yetkili hamil sıfatını haiz olması (TTK m. 790) ve çekin ibraz süreleri içerisinde ibraz edilmesi gerekmektedir (TTK m. 796)²⁴. Bununla birlikte ÇekK'nın 3. maddesinin 8. fıkrasının yürürlüğe girmesiyle birlikte, ileri düzenleme tarihli bir çekin ibraz süresinden önce

²² Nitekim bu yönde **KENDİGELEN**, Çek Hukuku, s. 297-298. Ayrıca bkz. bkz. **ÖZSOY**, s. 93. Bu anlamda yazarın söz konusu suçun banka görevlisi bakımından öngörülmüş olduğunu ayrıca vurgulaması kanaatimizce ödeme yükümlülüğü bakımından farklı bir durum meydana getirmemektedir. Suçun fiili işleyen banka görevlisi açısından öngörülmüş olması da ceza hukuku bakımından yerinde bir yaklaşımdır.

²³ **NARBAY**, Şafak, "3167 Sayılı Çekle Ödemelerin Düzenlenmesi ve Çek Hamillerinin Korunması Hakkında Kanununun 10 uncu Maddesi Hükmü Uyarınca Muhatap Bankanın Sorumlu Olduğu Miktar Hakkında Bir İnceleme", Terazi Aylık Hukuk Dergisi, C. 4, S. 29, 2009, s. 19 vd.; **ÖZSOY**, s. 95.

²⁴ Bu çerçevede sahte veya tahrif edilmiş bir çek bakımından muhatabın ödeme yükümlülüğü bulunmadığı gibi mahkeme tarafından ödeme yasağı konulduğu hâllerde de söz konusu yükümlülük gündeme gelmez. Yine düzenleyenin başka bir hesabında para bulunması durumunda, düzenleyen tarafından bankaya ödeme yetkisi verilmediği sürece, muhatabın ödeme yükümlülüğü bulunmaz. Bu hususlar ve diğer hâller bakımından geniş bilgi için bkz. **ÖZSOY**, s. 95-96.

ibraz edilen çekler bakımından da karşılığın bulunduğu miktar kadar bankanın ödeme yapma yükümlülüğü bulunmaktadır²⁵. Bu şartların kümülatif olarak bulunmadığı durumlarda muhatabın hamile karşı ödeme yükümlülüğünden bahis ise mümkün değildir.

Yükümlülüğün varlığı ve şartları tespit edildikten sonra, ilgili yükümlülüğün hukukî niteliğinin tespiti de gerekmektedir. Bankanın ödeme yükümlülüğünün varlığına işaret eden yazarlar arasında yükümlülüğün hukukî niteliğine ilişkin görüş birliği bulunmamaktadır²⁶. Çek anlaşmasının hukukî niteliğini üçüncü kişi yararına sözleşme olarak nitelendiren görüş zaten ödeme yükümlülüğünün de bundan kaynaklandığını ifade etmektedir²⁷. Buna karşılık çek anlaşmasının *sui generis* bir sözleşme olduğunu ifade eden görüş, bankanın ödeme yükümlülüğü noktasında genel olarak ikiye ayrılmaktadır. İlk görüş, bankanın yükümlülüğünün genel bir davranış kural olduğunu ve bunun ihlâli hâlinde muhatabın haksız fiilden sorumluluğunun gündeme geleceğini ifade etmektedir²⁸. İlgili görüşün temel gerekçesi, muhatap bankanın ödeme için ibraz eden hamile ödeme yapmayarak emredici bir hukuk normunu ihlâl etmesinin haksız fiilin unsurlarından biri olan hukuka aykırılık unsurunun gerçekleşmesine sebebiyet vermesidir²⁹. İkinci görüş ise, muhatabın çekin meşru hamiline karşı ödeme borcunun kanundan kaynaklandığını, geçerli bir çekin düzenlenmesi ve bankaya ibrazı ile birlikte muhatap ve hamil arasında kanunî bir borç ilişkisinin kurulduğunu belirtmiş ve söz konusu borca aykırılık hâlinde haksız fiilden kaynaklanan sorumluluğun değil, TBK'nın 112. maddesi ve devamı hükümlerinde düzenlenen sözleşmeye aykırılığa dair

²⁵ **KENDİGELEN**, Çek Hukuku, s. 267, dn. 3; **KIRCA**, İsmail, 5941 Sayılı Çek Kanunu, Konferans (22 Ocak 2010), Ankara 2010, s. 19-20; **ÖZSOY**, s. 95, dn. 19.

²⁶ Görüşlere ilişkin değerlendirmeler için bkz. **ÖZSOY**, s. 99.

²⁷ **KARAYALÇIN**, s. 281.

²⁸ **TEKİL**, Müge, Çekte Muhatap Bankanın Hukuki Sorumluluğu, İstanbul 1997, s. 41. Yargıtay 11. HD'nin 15.02.2002 tarih ve 2001- 1052/1243 sayılı kararında, bu görüşün desteklendiği anlaşılmaktadır. Çünkü ilgili kararda kusuru ispat yükü zarar görenin üzerinde bırakılmıştır. Bu yönde bkz. **KENDİGELEN**, Çek Hukuku, s. 299, dn. 168.

²⁹ **TEKİL**, s. 41.

hükümlerin uygulanacağını ifade etmiştir³⁰. Kanaatimizce ilgili hususta ikinci görüşe üstünlük tanınarak, bankanın ödeme borcunun kanundan kaynaklanan bir borç olduğunu benimsemek gerekir. Zira bir paranın ödenmesi yükümlülüğünün genel bir davranış normu olarak nitelendirilmesinin zorluğu bir yana, ÇekK'da kullanılan ifadeler de taraflar arasında bir borç ilişkisinin kurulduğunu göstermektedir³¹.

B. Muhatabın Ödeme Yapmama Yükümlülüğünün Bulunduğu Hâller

Yukarıda ÇekK sebebiyle banka ve çeki ibraz eden hamil arasında kanundan kaynaklanan bir borç ilişkisinin bulunduğu belirtilmiş ve bu borç sebebiyle bankanın ödeme yükümlülüğünün var olduğu dile getirilmişti. Her ne kadar temel prensip bu olsa da belirli bazı hâllerde bankanın ödeme yapmak yükümlülüğünün yerini "ödeme yapmamak" yükümlülüğü alır. Çeki ibraz eden kişinin meşru hamil olmaması, çekin geçerli olmaması, çekin sahte ya da tahrif edilmiş olması, çek hakkında ödemedi men kararı verilmiş olması, ibraz süresi geçtikten sonra çekten caymanın gerçekleşmiş olması, çekle işleyen hesap üzerinde üçüncü bir şahıs lehine rehin ya da haciz bulunması gibi hâllerde muhatap banka tarafından çekin ödenmemesi gerekmektedir. Bu gibi hâllerin varlığına rağmen muhatap banka tarafından çek bedelinin çeki ibraz eden hamile ödenmesi durumunda, muhatap tarafından yapılan bu ödeme, düzenleyenin hesabına yansıtılamaz³².

Konu bakımından söz konusu hâllerden bazılarının kısaca incelenecek olmasının sebebi, muhatapın ödeme yükümlülüğünün karşısında ne gibi hâllerde ödeme yapmama yükümlülüğünün var olduğunun tespiti ve bu çerçevede düzenleyenin sahip olduğu def'ilerin bu hâllerin kapsamına sokulup sokulamayacağını ya da ilgili hükümlerden yola çıkarak düzenleyenin haklı bir def'i kullanma hakkının bulunduğu durumlarda muhatapın nasıl hareket etmesi gerektiğini tespit etmektir.

³⁰ KENDİGELEN, Çek Hukuku, s. 299; NARBAY, Çekten Cayma, s. 23; ÖZTAN, s. 1203.

³¹ Benzer yönde bkz. ÖZSOY, s. 99.

³² KENDİGELEN, Çek Hukuku, s. 309-310.

Muhatabın ödememe yükümlülüğü denilince akla gelen ilk durum, hamil tarafından muhataba sahte veya tahrif edilmiş bir çekin ibraz edilmesidir. TTK'nın 812. maddesi; *“Sahte veya tahrif edilmiş bir çeki ödemiş olmasından doğan zarar muhataba ait olur; meğerki, senette düzenleyen olarak gösterilen kişiye, kendisine verilen çek defterini iyi saklamamış olması gibi bir kusurun yüklenmesi mümkün olsun.”* şeklindedir. Görüleceği üzere hüküm çerçevesinde muhatap banka, sahte ya da üzerinde tahrifat yapılmış bir çeki öderse, düzenleyenin uğramış olduğu zarardan sorumlu olur. Bu kapsamda TTK'nın 812. maddesi ile kanun koyucu tarafından muhatap banka aleyhine bir kusursuz sorumluluk hâli öngörülmüştür³³. Bu yüzden sahte veya tahrif edilmiş çekin varlığını tespit eden muhatabın çek bedelini senedi ibraz eden hamile ödememesi gerekmektedir³⁴.

Yine düzenleyenin geçerli bir şekilde çekten cayması durumunda da eğer ibraz süresi geçtikten sonra hamil tarafından çek muhataba ibraz edilmişse muhatap banka artık ilgili çek bedelini hamile ödeyemez (TTK m. 799/f.1). Bu çerçevede ibraz süresi geçen çeklerin muhataba ibraz edilmesi durumunda muhatap banka, ödeme yapmadan düzenleyen tarafından çekten cayılıp cayılmadığını da kontrol etmelidir³⁵.

Çekin zayi olması hâlinde, hak sahibinin talebi üzerine mahkeme tarafından ödemedен men kararı verilmişse (TTK m. 757/f. 1; 818/f. 1/s) muhatap banka, çek hesabında bulunan karşılığı hamile ödememekle mükelleftir³⁶.

³³ Bu sorumluluğun bir kusursuz sorumluluk olduğuna ilişkin birçokları yerine bkz. **KENDİGELEN**, Çek Hukuku, s. 330.

³⁴ Bununla birlikte düzenleyenin kendisine verilen çek defterini iyi saklamamış olması gibi düzenleyene bir kusurun atfedilebildiği durumlarda, muhatap banka, düzenleyenin kusuru nispetinde sorumluluktan kurtulabilir (TTK m. 812).

³⁵ **KENDİGELEN**, Çek Hukuku, s. 311. Ayrıca TTK'nın 799. maddesinin 2. fıkrası; *“Çekten cayılmamışsa, muhatap, ibraz süresinin geçmesinden sonra da çeki ödeyebilir.”* şeklindedir. Dolayısıyla ibraz süresi geçmiş olmasına rağmen düzenleyen tarafından muhataba ulaşılmış bir cayma beyanının bulunmaması durumunda, muhatabın herhangi bir ödememe yükümlülüğünden bahis mümkün değildir. Bu yüzden muhatabın ödeme yapması hâlinde düzenleyene karşı bir sorumluluğu da doğmayacaktır.

³⁶ **KENDİGELEN**, Çek Hukuku, s. 311.

C. Karşılığı Bulunan Bir Çekte Düzenleyenin Sahip Olduğu Def'ileri İleri Sürüp Süremeyeceği

1. Meselenin Def'i Sistemi Bakımından Ele Alınması

Def'i, borçluya alacaklı tarafından edim talep edildiğinde, edimin ifasından geçici ya da sürekli olarak kaçınmak imkânı tanıyan savunma aracı olarak tanımlanabilir. Bununla birlikte kambiyo hukukunda def'i kavramı yalnızca borcun ifasından kaçınma imkânı tanıyan "hak"lar olarak değil, aynı zamanda itirazı da bünyesinde barındıracak bir şekilde borçluya ait savunmaların tamamı anlamına gelmektedir³⁷. Bu anlamıyla kambiyo hukukunda def'i kavramı ile kambiyo borçlusunun ödemeyi reddedebileceği hâllerin tamamı kastedilmektedir³⁸. Yani aslında kıymetli evrakta def'iler, hak sahibine ilgili def'iyi ileri sürme imkânını bahşetmektedir. Alacaklı senedi ibraz edip borçludan senet bedelini talep ettiğinde, borçlu def'ileri ileri sürerek hukuka uygun bir şekilde borcu ödemekten imtina etmek hakkını haizdir.

Her ne kadar kıymetli evraka dair yazılan eserlerin neredeyse tamamı, def'iler ve def'i sistemine ilişkin açıklamalarını tüm kambiyo senetlerine yönelik yapmış olsalar da yukarıda yer alan esasların mesele çek olduğunda uygulanabilirliği kanaatimizce tartışmaya açıktır. Sorunun tespiti ve belki de çözümü bakımından öncelikli olarak şu soruların sorulması ve yanıtlanması gerekir: Çek hesabında çek bedeline yetecek bir karşılığın bulunması ve lehtarın temel ilişkiden kaynaklanan borcunu ifa etmemesi durumunda, düzenleyen, lehtara karşı sahip olduğu ödemezlik def'ini ne şekilde ileri sürecektir? Düzenleyen ehliyetsiz iken bir çek düzenlediği durumlarda hamil bu senedi bankaya ödeme için ibraz ettiğinde, düzenleyen klasik öğretilerde mutlak def'i yani herkese karşı ileri sürülebilir bir def'i niteliğinde olan ehliyetsizlik def'isini hamile karşı ileri sürerek ödemedi kaçınma imkânı var mıdır? Söz konusu sorular, farklı şekillerdeki def'i örnekleri ile artırılabilir. Bununla birlikte ilgili soruların da temelinde kıymetli evraktaki def'i

³⁷ Birçokları yerine bkz. **KIRCA(KENDİGELEN/KIRCA)**, Nr. 182 vd..

³⁸ **OKTAY**, Saibe, *Poliçede Def'iler*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1984, s. 12; **HELVACI**, Mehmet, *Kambiyo Senetlerinde Defiler*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1985, s. 12; **ÖZTAN**, s. 215.

sistemi çeke uygun mudur veya çekte uygulanabilecek bir def'i sistemi bulunmakta mıdır soruları yatmaktadır.

Çek bakımından kıymetli evraktaki def'i sisteminin anılan şekilde sorgulanmasının sebebi de aslında yukarıda yer verilen, çekte ödemenin aslında düzenleyenin hesabından yapılıyor olması, muhatap bankanın kambiyo ilişkisinin dâhil olamaması ile kambiyo ilişkisinde adeta bir aracı konumunda olması ve ÇekK ile muhatap bankaya ödeme yükümlülüğünün öngörülmüş olması hususlarıdır. Yani aslında lehtar ya da hamil tarafından muhatap bankadan ödeme talep edildiğinde, muhatap banka ilgili ödemeyi -kural olarak- düzenleyene ait hesaptan yapar ve ilgili ödeme nispetinde düzenleyenin banka hesabında doğrudan doğruya / otomatik bir azalma meydana gelir³⁹. Yani her ne kadar çekin ödenmesi ile birlikte muhatap banka çek anlaşması ile üstlendiği asli edimi ifa etmiş gibi olsa da çekin ödenmesi ile birlikte aynı zamanda düzenleyenin çek hamiline karşı borcu da ifa edilmektedir.

Bonoda olduğu gibi çekin ödenmesi ile birlikte doğrudan düzenleyenin mal varlığının eksildiği böyle bir durumda, kıymetli evrakta borçlular bakımından ifayı talep eden hamile karşı ileri sürülebilecek ve ödemededen imtina hakkı tanıyan defi'ilerin de düzenleyen tarafından kullanılabilmesi beklenmektedir. Zira meseleye nihai borçlu olan düzenleyen zaviyesinden bakıldığında, çekin düzenleyeni ile bononun düzenleyeni arasında hiçbir farklılık bulunmamaktadır. Ancak çekte muhatabın bulunduğu üçlü bir sistemin öngörülmüş olması, düzenleyenin def'ilerini ileri sürmesi bakımından araya muhatabı da sokmaktadır.

Belirtmek gerekir ki, çek bu yönüyle temelinde üçlü ilişkinin bulunduğu diğer kambiyo senedi olan poliçeden de farklıdır. Zira poliçede muhatabın kambiyo ilişkisine dâhil olması ve dolayısıyla düzenleyenden bağımsız bir taahhüt vermesi mümkün olduğu gibi

³⁹ Nitekim doktrinde banka tarafından yapılan ödemenin hukukî niteliğine ilişkin de tartışma bulunmaktadır. Tartışmanın odağında ödeme ile birlikte düzenleyenin hesabında doğrudan doğruya bir azalma mı yoksa sadece iş görme noktasında bir iznin mi olduğu hususları yatmaktadır. Bununla birlikte her iki görüşün de aynı yerde birleştiği de ifade edilmiştir. Her iki görüş ve değerlendirme için bkz. ÖZTAN, s. 1099.

muhatap tarafından yapılan ödemeler muhatabın kendi mal varlığından sağlanır. Muhatabın poliçeyi kabul etmemesi ya da hamile ödemede bulunmaması durumlarında, hamil tarafından kendisine başvurulması hâlinde düzenleyen hâlâ sahip olduğu def'ileri dermeyân etmek imkânını haizdir ve bu yüzden poliçenin düzenleyeni bakımından kıymetli evraktaki def'iler yine de anlamlı ve kullanılabilir niteliktedir. Buna karşılık belirtildiği üzere, çek bakımından def'ilerin aynı işleve sahip olduğunu ifade etmek güçtür. Zira senedi muhatap bankaya ibraz eden hamile karşı TTK çerçevesinde ileri sürebileceği bir def'iyeye sahip olan düzenleyenin, kıymetli evraktaki def'ilerin sağladığı ve çekin işlediği (ve kendisine ait olan) hesaptan ödemekten kaçınma imkânı, yalnızca muhatap banka tarafından söz konusu def'inin varlığı sebebiyle ödeme yapılmaması hâlinde gündeme gelebilir. Ancak bu durumun mümkün olup olmadığı bir kenara bırakılsa bile, böyle bir hâlde düzenleyen tarafından ileri sürülen bir def'inin varlığı bile tartışmaya açıktır. Yine yukarıda muhatap bankanın ödeme yapmamakla yükümlü olduğu hâllerde, kanunen muhataba yüklenen sorumluluk çerçevesinde muhatabın yaptığı inceleme sonucunda ödemekten kaçınması gerekli olan hâllerin de muhatap tarafından bir def'inin dermeyânı olarak nitelendirilmesi mümkün değildir.

Bununla birlikte kıymetli evrak anlamında çekin düzenleyenin sahip olduğu def'ileri doğrudan kullanabileceği tek hâlin ise, çekin çekildiği hesapta çek karşılığının bulunmaması sonucunda düzenleyene karşı başvuru hakkını kullanılması olduğunu da belirtmek gerekir. Nitekim doktrinde çekte def'ilere ilişkin yapılan açıklamaların tamamı da -bilinçli ya da bilinçsiz- salt bu durumla sınırlıdır. Ancak bu durum ve aslında sorun, çek bakımından yapılan düzenlemelerin çoğunun poliçeyi takip edilerek yapılmasından kaynaklanmaktadır. Daha önce de belirtildiği üzere, poliçe bakımından anlamlı olan durum, çek bakımından düzenleyenin sahip olduğu def'ileri, suç işlemeyen ileri sürmesini imkânsız hâle getirmektedir.

2. Düzenleyenin Ödemeden Kaçınması

Gelinen noktada, çek bedelinin düzenleyenin hesabından ödenmesi gerçeği karşısında, hamile karşı meşru bir def'i ileri sürme hakkına sahip olan düzenleyenin, bunu ileri sürüp süremeyeceği, süreceksa de nasıl ileri

süreceği sorusuna yanıt vermek gerekir. Bu noktada daha önce çok kısa bir şekilde düzenlendiği üzere düzenleyenin, kıymetli evrakta def'ilerin sağladığı ödemeden kaçınma imkânuna çek bakımından temelde üç hâlde yararlanması gündeme gelebilir. Bunlar; i) düzenleyenin herhangi bir def'iyi ileri sürme hakkının bulunduğunu muhatap bankaya bildirerek ödeme yapmamasını talep etmesi, ii) düzenleyenin çek hesabındaki karşılığı çekerek banka tarafından hamile ödeme yapılmasını engellemesi ve başvurma hakkını kullanan hamile karşı sahip olduğu def'ileri ileri sürmesi ve iii) düzenleyenin menfi tespit davası açmasıdır.

a. Muhatabın Ödeme Yükümlülüğü Karşısında Düzenleyenin Ödememe Talimatı Vermesi

1) *Mukayeseli Hukukta Durum*

6762 sayılı TTK'da yer alan ödeme yasağı hükmü, mehzaz hukuk niteliğinde olan İsviçre hukukundan alınmıştır. OR Art. 1119 Abs. 3 çerçevesinde, çekin kendisi ya da üçüncü kişinin elinden rızası çıktığını iddia eden düzenleyen, muhatabı ödeme yapmaktan men edebilir. Bununla birlikte aynı hükmün ilk iki fıkrasının çekten caymaya yönelik olduğu ve TTK'daki düzenlemeler ile paralel olduğunu ifade etmek gerekir. Ancak İsviçre uygulamasında, her ne kadar OR'da açık bir şekilde düzenleyenin ancak ibraz süresi geçtikten sonra çekten cayabileceği düzenlenmiş olsa da düzenleyen tarafından ibraz süresinde dahi yapılmış bir ödemeden men talebi muhatap bankalar tarafından kabul edilmekte, bu sonuç da muhatap ile düzenleyen arasındaki çek anlaşmasına dayandırılmaktadır⁴⁰. Zira İsviçre hukukunda muhatabın hamile karşı herhangi bir ödeme yükümlülüğünün bulunmadığı, hatta hamil ve muhatap arasında herhangi bir ilişkinin var olmaması sebepleriyle hamilin de muhataba çek bedelini ödemesi yönünde bir talebinin bulunamayacağı belirtilmektedir⁴¹.

Alman hukukunda ve Yeknesak Çek Kanunu'na İlişkin Cenevre Anlaşması'nda yukarıda yer verilen ve düzenleyenin muhatabı ödemeden men edebileceğine ilişkin herhangi açık bir düzenleme

⁴⁰ HIPPELE, Thomas C., Basler Kommentar, Wertpapierrecht, Art. 965-1186 OR, Hrsg. Honsell/Vogt/Watter, Basel 2012, BSK-Or, Art. 1119, Nr. 5.

⁴¹ HIPPELE, BSK- Wertpapierrecht, Art. 1119, Nr. 6-7.

bulunmamaktadır⁴². Buna karşılık Alman hukukunda, düzenleyen ile muhatap arasındaki çek anlaşması çerçevesinde düzenleyenin, ibraz süresi içinde dahi belirli şartlar altında muhataba hamile ödeme yapmasını yasaklayabileceği kabul edilmektedir⁴³. İsviçre hukukunda olduğu gibi, düzenleyene bu imkânın tanınmış olmasının sebeplerinden biri, muhatabın düzenleyene karşı herhangi bir ödeme yükümlülüğünün bulunmamasıdır⁴⁴.

2) Türk Hukuku Bakımından Değerlendirme

Daha önce de belirtildiği üzere hamil ile muhatap arasındaki ilişki bakımından, muhatabın senedi ibraz eden hamile karşı ÇekK'dan kaynaklanan bir ödeme yükümlülüğü bulunmaktadır (ÇekK m. 3/f. 8; m. 7/f. 5). Buna karşılık düzenleyen ile muhatap arasındaki ilişkide taraflar arasındaki çek anlaşmasının *sui generis* bir iş görme sözleşmesi olduğu ve TBK'nın 502. maddesi çerçevesinde vekaletle ilişkin hükümlerin çek anlaşması bakımından da uygulanması söz konusu olduğu, bu çerçevede vekilin (çek anlaşması bakımından muhatap banka) vekalet verenin (düzenleyen) talimatlarına uyma yükümlülüğünün gündeme gelebileceği belirtilmişti. Dolayısıyla söz gelimi hamile karşı ödemezlik def'i dermeyân etme hakkını haiz olan düzenleyen, hamil tarafından çek muhataba ibraz edildiğinde, çek bedelini ödememesine yönelik olarak bir talimat verebilir mi? Ancak peşinen belirtmek gerekir ki, TTK'da düzenleyen tarafından muhataba yönelik olan ve muhatabın hamile ödeme yapmamasını sağlayan tek talimat, yukarıda kısaca aktarılan çekten caymadır ve bu talimatın da sonuç doğurması birtakım şartların gerçekleşmesine bağlıdır. Bu yüzden ilgili hususa yönelik olarak TTK'da gerçek bir boşluğun mu bulunduğu yoksa kanun koyucu tarafından bilinçli olarak ödeme aracı olarak görülen çek bakımından düzenleyenin başka türlü talimatlarla muhatabın ödeme yapmasını engellemesinin mümkün mü görülmediği tartışması gündeme gelebilecektir. Buna bir de

⁴² GÜREL, Murat, "Ticaret Sicilinin Üçüncü Kişilere Etkisi Bağlamında Kambiyo Senetlerinde Yetkisiz Temsile İlişkin Bazı Sorunlar", BATİDER, C. XXXI, S. 1, 2015, s. 245.

⁴³ Nitekim ilgili kabule yönelik olarak birçokları yerine bkz. BAUMBACH, Adolf/HEFERMEHL, Wolfgang/CASPER, Matthias Wechselgesetz, Scheckgesetz, Recht des Zahlungsverkehrs, 23. Auflage, München 2008, SchG Art 32, Nr. 2.

⁴⁴ BAUMBACH/HEFERMEHL/CASPER, SchG Art 32, Nr. 2.

ÇekK ile muhatap aleyhine karşılığın bulunması durumunda ödeme yükümlülüğünün öngörülmesi eklenince, kanaatimizce bir önceki soruya kanun koyucunun bilinçli olarak karşılığı bulunan bir çekin, yukarıda bahsedilen ödememe yükümlülüğü hâllerinin bulunması dışında her hâlde ödemesine yönelik bir yaklaşımı benimsediğini kabul etmek gerekir. Yani çekten cayma dışında kural olarak düzenleyen, def'i ileri sürme hakkının bulunduğunu iddia ederek, muhataptan ödeme yapmamasını talep edemez. Muhatabın bu talimata rağmen ödeme yapması hâlinde geçerli bir ödemenin tüm sonuçları doğar. Buna karşılık muhatabın talimata uyması durumunda, yani hamile çek bedelini ödememesi hâlinde, ÇekK'da bu yönde bir talimat bakımından istisnaî herhangi bir hüküm öngörülmediği için, karşılığı bulunan bir çekin ödenmemesinden dolayı muhatap aleyhine öngörülen tüm hukukî ve cezai sonuçlar ortaya çıkar. Nitekim tarihsel olarak kanun koyucunun ÇekK'da ve TTK'da yapmış olduğu düzenlemeler de bu görüşü doğrulamaktadır⁴⁵. Zira 6762 sayılı TTK'da yer alan ve düzenleyene ibraz süresinin sona ermesinden önce çekin ödenmesini yasaklama imkânı tanıyan 6762 sayılı TTK'nın 711. maddesinin 3. fıkrası⁴⁶, tartışmalara yol açtığı, faydasının tam olarak belirlenemediği ve çekin niteliği ile bağdaşmayan bir uygulamanın doğmasına neden olduğu sebepleriyle yürürlükten kaldırılmıştır⁴⁷.

⁴⁵ Nitekim hesap sahibinin ödemeye yasağı getirmesinin tarihsel olarak mümkün olmadığı yönünde detaylı açıklamalar için bkz. **GÜREL**, s. 245 vd..

⁴⁶ İlgili hüküm; “Keşideci çekin kendisinin veya üçüncü bir kimsenin elinden rızası olmaksızın çıkmış olduğu iddiasında ise muhatabı çeki ödemededen menedebilir.” şeklinde kaleme alınmıştır.

⁴⁷ İlgili hüküm, 2009 yılında 5838 sayılı Kanun'un 32. maddesinin 19. fıkrası ile yürürlükten kaldırılmıştır. İlgili hükmün kaldırılmasının gerekçesi; “6762 sayılı Türk Ticaret Kanununun 711 inci maddesinin üçüncü fıkrasında düzenlenen keşideci çekin kendisinin veya üçüncü bir kimsenin elinden rızası olmaksızın çıkmış olduğu iddiasında ise muhatabı çeki ödemekten menedebilir şeklindeki hükmü Cenevre Birlik Anlaşmasının 32 nci maddesinde yer almamaktadır. 6762 sayılı Kanunun 711 inci maddesinin üçüncü fıkrasında yer alan düzenleme, İsviçre Borçlar Kanunundan aynen aktarılmıştır. İsviçre hariç mehazlarda yer almayan, İsviçre öğretisinde de şüphe ile karşılanan, yorum güçlüklerine ve tartışmalara yol açan, amaç ve faydası pek belirlenemeyen bu hüküm, Türkiye’de yanlış anlamaların doğmasına neden olmuş ve çekin niteliğiyle bağdaştırılması mümkün olmayan bir uygulamanın yerleşmesine de sebebiyet vermiştir. Karışıklık yaratmaktan başka hiçbir

Bununla birlikte doktrinde bir görüş, def'iler sisteminde etkisine göre mutlak ve doğum kaynağına göre senetteki taahhüdün geçersizliğine yönelik def'ilerden isnat def'ileri niteliğinde olan def'ilerin bulunmasına rağmen⁴⁸, muhatap banka tarafından hamile bir ödeme yapılmışsa, söz konusu ödemenin düzenleyene yansıtılamayacağını ifade etmiştir⁴⁹. Buna göre, şeklen geçersiz bir senedin bulunduğu ya da tahrifat yapılan hâllerde, yetkisiz temsil durumunda, ehliyetizlik veya iflasın açıldığı durumlarda düzenleyen tarafından muhataba yönelik geçerli bir havale bulunmamaktadır. Böyle bir durumda da yukarıda bahsedilen ve ödemenin aynı anda ortaya çıkan etkisi (*Simultaneneffekt*) olarak nitelendirilen, hamile ödeme ile aynı anda düzenleyenin hesabında ödeme nispetinde azalma gerçekleşmez. Bu yüzden bu görüşe göre, hamile ödeme yapan muhatap bankanın, hamilin bedel ilişkisi çerçevesinde bir alacağı bulunsa dahi, ödediği miktarı sebepsiz zenginleşme çerçevesinde talep edebilmesi gerekmektedir⁵⁰. Zira mevcut olmayan bir havale sonucunda banka tarafından yapılan ödemeye üçüncü kişi tarafından ifaya ilişkin esasların uygulanması mümkün değildir. Bu görüşe göre özellikle lehtarın ortada geçerli bir havalenin bulunmadığını bildiği durumlarda, bankanın kendisine yönelik bir sebepsiz zenginleşme talebine sahip olabileceğinde tereddüt etmemek gerekir. Yine bu görüş açık bir şekilde, düzenleyenin senedi verdiği esnada fiil ehliyetine sahip olmaması hâlinde, senedin verilmesine ilişkin

yarar sağlamayan ve çekin değerini düşüren bu hükmün kaldırılması amaçlanmaktadır." şeklindedir. Gerekçe için bkz. GÜREL, s. 246, dn. 42.

Ancak söz konusu hükmün ilga edilmesi ve gerekçeleri, doktrinde haklı olarak eleştirilmiştir. Bu anlamda, ilgili hükmün amacının belli olduğu ve ödemenin üçüncü kişi niteliğinde olan banka tarafından yapılacağı gerçeği karşısında, herhangi bir vadeyi içermeyen çek bakımından ilgililerin genel hükümler çerçevesinde özel bir korumaya ihtiyaç duydukları belirtilmiştir. Yine gerekçede yer verilen "çekin niteliği ile bağdaştırılması mümkün olmayan" ifadelerinin de yerinde olmadığı ifade edilmiştir. Söz konusu görüş için bkz. KENDİGELEN, Abuzer, "Çekte Ödeme Yasağı Sorunu (TK 71 I/III) - Sorun ve Çözüm Önerisi-" (Referans Gazetesi, 10.02.2009, 14), Makalelerim C. II: 2001-2017, 2. Bası, İstanbul 2018, s. 320-321.

⁴⁸ Def'ilerin tasnifine yönelik olarak birçokları yerine bkz. KIRCA (KENDİGELEN / KIRCA), Nr. 192 vd..

⁴⁹ ÖZTAN, s. 1101-1112.

⁵⁰ ÖZTAN, s. 1101-1112.

anlaşmanın geçersizliği sebebiyle, muhatabın yapmış olduğu ödemeyi düzenleyenin hesabına borç olarak kaydedemeyeceğini belirtmiştir⁵¹.

Yine yukarıda yer verilen görüşe benzer bir görüş de muhatabın senet metninden anlaşılan def'ileri kolaylıkla anlayabileceği, senetteki taahhüdün geçersizliğine ilişkin def'iler bakımından ise muhatap bankanın bu yönde bir def'i olup olmadığını imkânı ölçüsünde kontrol etmesi gerektiği, böyle bir def'inin varlığını tespit etmesi hâlinde ise, senedi ibraz eden hamile ödemededen kaçınması gerektiği ifade edilmiştir⁵². İlgili görüşe göre, düzenleyenin mutlak def'iyeye dayanabileceği hâllerde kusurlu olarak senedi ödeyen muhatap, söz konusu ödemeyi kendi nam ve zararına yapmıştır⁵³.

Konuya ilişkin yukarıda aktarılan görüşler değerlendirildiğinde, ilk olarak senedin geçersizliği ile senedin sahte ya da tahrif edilmemiş olmasının banka tarafından zaten incelenmesi gerektiği, buna rağmen ödeme yapılmış olması hâlinde ödeme yapmama yükümlülüğüne aykırı davranmış olduğundan ilgili ödemenin düzenleyene yansıtılamayacağına yukarıda yer verilmişti. Buna karşılık görüşün yer vermiş olduğu isnat def'ileri bakımından, temel yaklaşımın muhatabın her hâlde ödeme yapacağı ancak daha sonradan bunu sebepsiz zenginleşme çerçevesinde hamil ya da lehtardan isteyeceğine yönelik mi olduğu yoksa düzenleyen henüz ödeme yapılmadan yukarıda sayılan hâllerden birinin varlığında muhataba ödeme yapmamasına ilişkin bir bildirimde bulunduğu durumlarda muhatap en baştan ödeme yapmaktan kaçınabilmesine dair mi olduğu anlaşılmalıdır. Ancak yazarların yaklaşımından anlaşılan, madem geçerli bir havale bulunmuyor, o hâlde en baştan da muhatabın bu sebeplerin varlığı karşısında ödeme yapmaktan kaçınabileceğidir. Kaldı ki ileride sebepsiz zenginleşmeye dayanarak bir talepte bulunabileceğini bile bile muhataptan ödeme yapmasının beklenmesi mümkün değildir. Bununla birlikte muhatap açısından öngörülen ödeme yükümlülüğü karşısında, ödeme yapmaktan kaçınma için muhatabın başvurabileceği herhangi bir

⁵¹ ÖZTAN, s. 1111.

⁵² KALFA, Şenol, Çekte Def'iler, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2009,s. 137.

⁵³ KALFA, s. 137.

dayanak hüküm bulunmamaktadır. Buna karşılık diğer hâllerden geçersiz veya sahte ya da tahrif edilmiş bir senedin bulunması durumlarında ödeme yapılmamasına ilişkin açık hükümler bulunmaktadır. Bu çerçevede belki ehliyetsizlik gibi isnat def'ilerinin bulunduğu hâllerde TTK'nın 812. maddesinin kıyasen uygulanması ileri sürülerek, banka tarafından ödeme yapmaktan kaçınılması ileri sürülebilecektir. Ancak kanaatimizce ilgili hüküm bu şekilde genişletici yoruma elverişli değildir.

Ayrıca bu hâllerde ortaya çıkan rizikonun tamamının muhatap bankanın üzerine bırakılması da kanaatimizce yerinde değildir. Kanun koyucu tarafından zaten sahte ve tahrif edilmiş çeklerin ödenmesi bakımından kusursuz sorumluluk hâli öngörülerek, çeklere ilişkin rizikonun bir kısmının muhatap bankalara ait olduğuna hükmedilmiştir. Buna ek olarak ödeme yükümlülüğü öngörülerek, karşılığın bulunması durumunda kural olarak muhatap banka tarafından ödeme yapılması da düzenlenmiştir. Dolayısıyla söz gelimi ehliyetsizliğin bulunduğu bir durumda, her ne kadar ehliyetsizlik def'i geçersizlik şahsında doğan düzenleyen tarafından herkese karşı ileri sürülebilecek olsa da çekte ödeme bakımından muhatap aracı kılındığından (ve aslında söz konusu geçersizlik muhatabın şahsında doğmadığından) ve muhatabın düzenleyenin sahip olduğu def'ileri dermeyân etme imkânı bulunmadığından, muhatap bakımından hamile ödeme yapılması gerekmektedir⁵⁴. Yani bu hâlde dahi mevcut düzenlemeler çerçevesinde

⁵⁴ Bu anlamda yetkisiz temsil hâlinde de geçerli bir havale ilişkisi bulunmadığından muhatap banka tarafından yapılan ödemenin düzenleyenin hesabından düşülmesi mümkün değildir. Nitekim Yargıtay da TTK'nın 812. maddesinden yola çıkarak bu şekilde bir ödemenin muhataba yansıtılamayacağına hükmetmiştir. Bkz. Yarg. 11. HD, T. 03.10.2012, E. 2011/8218, K. 2012/14979, (Kazancı İçtihat Bankası).

Ancak bu durum yetkisiz temsilin varlığının muhatap tarafından anlaşılabilceği hâller ile sınırlıdır. Ticaret siciline tescil edilen ile bankanın kayıtları arasında bir farklılık olması durumunda ve senedin ticaret siciline kayıtlı kişiler tarafından düzenlenmesi durumunda, bankanın hesap sahibinden ticaret siciline yetkili kişilerin imza örneğini istemesi ve bunları uygun olması durumunda ödemedeki bulunması gerektiği yönünde bkz. GÜREL, s. 247. Yine aynı görüş, kanaatimizce yerinde bir şekilde hesap sahibinin imza örneğini vermektan kaçınması gibi durumların ödemedeki men talimatı anlamına geleceği ve Türk hukukunda bunun mümkün olmadığını belirtmiştir. GÜREL, s. 247-248.

düzenleyenin sahip olduğu isnat def'isini hamile karşı ileri sürmesi mümkün değildir. Muhatabın yapmış olduğu ödeme de geçerli bir ödeme niteliğindedir ve kanaatimizce bu hâlde muhatap açısından sebepsiz zenginleşmenin şartları da oluşmamıştır. Zira şeklen geçerli bir senet ÇekK ile birlikte kurulan kanunî borç ilişkisi çerçevesinde hamile ödenmiştir. Nitekim bu noktada ödeme anında düzenleyen tarafından isnat def'isini oluşturan olgunun varlığının muhataba bildirilmesi de kanaatimizce herhangi bir farklılık meydana getirmemektedir. Çünkü ÇekK'da muhatabın ödeme yapmaması çok sınırlı bir şekilde düzenlenmiş ve diğer tüm hâllerde karşılığın da bulunmasıyla muhataba ödeme yapması emredilmiştir.

Def'ilere ilişkin olarak doktrinde bir görüş de meseleyi temel ilişkiden kaynaklanan def'iler özelinde ele almış ve düzenleyenin sahip olduğu temel ilişkiden kaynaklanan def'ilerin kullanılması açısından muhataba herhangi bir talimat veremeyeceği haklı olarak belirtilmiştir⁵⁵. Yine benzer bir görüş de muhatabın düzenleyen adına ödemede bulunması, onun bağımsız bir kişi olduğunu ve düzenleyenin vekili olmadığını değiştirmediğini, bu yüzden muhatabın düzenleyene ait şahsi def'ileri ileri sürmek hakkını haiz olmadığını ifade etmiştir⁵⁶.

Gerçekten de isnat def'ilerine yönelik ulaştığımız sonuçla aynı olan bu görüş kanaatimizce de yerindedir. Zira yukarıda yer verilen esaslar şahsi def'iler bakımından da geçerlidir. Bununla birlikte doktrinde yer alan ve bu çalışmada da yer verdiğimiz bir görüşün mutlak ve şahsi def'iler bakımından muhatabın düzenleyene ait def'ileri dermeyân etmesi noktasında farklı sonuçlara ulaşmasının yerinde olmadığını da belirtmemiz gerekir. Zira bir def'inin mutlak ya da nispi olarak nitelendirilmesi, ilgili def'inin ileri sürülebildiği çevrenin belirlenmesine yöneliktir. Ancak artık def'inin bir kişiye karşı ileri sürülebileceği tespit edildikten sonra, bu def'inin kim tarafından ileri sürülebileceğinin def'inin mutlak ya da nispi olmasıyla herhangi bir ilintisi bulunmamaktadır. Örnek vermek gerekirse, yukarıdaki görüşün kabulü

⁵⁵ REİSOĞLU, s. 139.

⁵⁶ KALFA, s. 137. Ancak yukarıda ifade edildiği üzere söz konusu görüş muhatap bankanın düzenleyene ait mutlak def'ileri ileri sürmesi açısından farklı bir sonuca ulaşmaktadır.

ile birlikte, düzenleyenin lehtara karşı sahip olduğu ödemezlik def'i banka tarafından tespit edilebilse bile, şahsi ve nispi bir def'i olması sebebiyle banka tarafından senedi ibraz eden lehtara karşı ileri sürülemez. Buna karşılık düzenleyenin ehliyetsiz olmasına ilişkin def'i, muhatabın ilgili def'iyi fark ettiği ya da tespit etmesi gerektiği durumlarda, senedi ibraz eden lehtara karşı muhatap tarafından ileri sürebilecektir. Görüleceği üzere her iki def'i de normal şartlar altında niteliklerinden bağımsız olarak düzenleyen tarafından lehtara karşı ileri sürülebilir iken, yukarıda yer verilen görüşlerden biri⁵⁷, def'i şahsi olduğunda bu def'inin muhatabın bağımsız bir kişi olduğunu ve düzenleyenin vekili olmadığını değiştirmedeğini, bu yüzden muhatabın düzenleyene ait şahsi def'ileri ileri sürmek hakkını haiz olmadığı sonucuna ulaşırken, def'i mutlak bir def'i olduğunda bu hususlara değinmeden muhatabın ilgili def'ileri ileri sürmesi gerektiğini belirtmektedir. Ancak daha önce de belirttiğimiz üzere, her iki def'i türü de somut olay bakımından düzenleyen tarafından ileri sürülebildiğine göre, def'inin türü bakımından bu şekilde bir ayırımın yapılması açık bir çelişkidir ve muhatap özelinde şahsi def'iler bakımından ileri sürülen gerekçelerin tamamı mutlak def'iler bakımından da geçerlidir.

3) Eleştiri

Gerçekten dogmatik olarak mesele ele alındığında geçerli bir havalenin bulunmadığı durumlarda ödenen bedelin düzenleyenden tahsil edilememesi gerekir. Zira daha önce de belirtildiği üzere, ödeme düzenleyenin hesabından yapıldığına göre ve düzenleyen bakımından herkese karşı ileri sürülebilir bir def'i varken, yapılan ödemenin düzenleyene yansıtılması makul değildir. Yine kural olarak ortada geçerli bir havale yok iken geçersiz havaleye dayanılarak düzenleyenden senet bedelinin talep edilmesi de mümkün olmamalıdır⁵⁸. Çünkü çoğunlukla isnat def'ileri olarak nitelendirilen bu hâllerde⁵⁹ senedin hukuka uygun bir şekilde tedavüle çıkarıldığına ilişkin hukukî görünüş olgusu

⁵⁷ KALFA, s. 137.

⁵⁸ Nitekim muhatap ödediği tutarı, düzenleyenin muhatap nezdindeki karşılıktan düştüğü ve muhataba bu imkanı ancak ödemenin yetkili hamile yapılmasının verdiği yönünde bkz. ÖZTAN, s. 1115.

⁵⁹ Birçokları yerine bkz. KIRCA (KENDİGELEN / KIRCA), Nr. 210.

düzenleyene isnat edil(e)memekte yani onu bağlamamaktadır⁶⁰. Ancak yukarıda da belirtildiği üzere, ÇekK'da ve TTK'da muhatabın hangi hâllerde ödememe yapmamasının sınırları çizilmiş ve temel kural olarak muhatabın ibraz edilen bir senedi ödemesi belirlenmiştir. Dolayısıyla bu gibi hâllerde ödenen çek bedelinin düzenleyene yansıtılmaması mümkün gözükmemektedir.

Bu yüzden olması gereken hukuk (*de lege feranda*) bakımından mukayeseli hukukta olduğu gibi Türk hukukunda da muhatabın hamile ödeme yükümlülüğünün olmadığı ve belirli hâllerde düzenleyenin muhataptan senedi ibraz eden hamile ödeme yapmamasını talep edebileceği şeklinde düzenlemelerin öngörülmesi gerekmektedir. Hatta buna ilişkin açık düzenlemeler yerine muhatabın ödeme yükümlülüğüne sebebiyet veren ve yukarıda anılan ÇekK'nın ilgili hükümlerinin kaldırılması hâlinde dahi bu sonuca ulaşılması Alman hukukunda olduğu gibi mümkün olabilecektir⁶¹.

Böyle bir durum karşısında düzenleyenin hukuka aykırı bir şekilde dilediği gibi muhataptan çekin ödenmemesini talep edeceğine yönelik bir uygulamanın ortaya çıkacağı ve 6762 sayılı TTK'nın 5838 sayılı Kanun'un 32. maddesinin 19. fıkrası ile ilga edilen 711. maddesinin 3. fıkrasının yürürlükten kaldırılmasında yer verilen gerekçelerden biri olan çekin niteliği ile bağdaşmayan bir uygulamaya sebebiyet vereceği eleştirisi gelebilir⁶². Böylece hamilin ve borçlunun menfaatlerinin karşı karşıya geleceği, iki menfaatten birisinin feda edilebileceği savunulabilir. Belirtmek gerekir ki uygulamada hızlı ve güvenli tahsilatın sağlanması uğruna borçlu olunmayan bir bedelin ödenmesinden önce alacaklının

⁶⁰ KIRCA (KENDİGELEN / KIRCA), Nr. 210.

⁶¹ Bu noktada belirtmek gerekir ki, 6762 sayılı TTK'nın 5838 sayılı Kanun'un 32. maddesinin 19. fıkrası ile ilga edilen 711. maddesinin 3. fıkrasına benzer bir hüküm TTK'da öngörülmüş olsaydı dahi muhatap banka lehine öngörülen ödeme yükümlülüğü karşısında def'ilerin ileri sürülme imkânı yine söz konusu olmayacaktı. Nitekim belirtilmiş olduğu üzere, benzer bir konumda olan İsviçre'de, düzenleyenin ibraz süresi içerisinde yapmış olduğu ödemedeki beyanının muteber kabul edilmesi, 6762 sayılı TTK'nın 5838 sayılı Kanunla yürürlükten kaldırılan hükmünün karşılığı olan OR 1119 Abs. 3'e değil, muhatabın hamile karşı ödeme yükümlülüğünün bulunmamasına dayandırılmaktadır. Bkz. HIPPELE, BSK-Wertpapierrecht, Art. 1119, Nr. 6-7.

⁶² Gerekçe ve gerekçeye yöneltilen eleştiriler için bkz. dn. 47.

alacağını gerçekten ileri sürülen def'inin bulunup bulunmadığının yargılama ile tespit edilmesine bağlı olarak tahsil etmesi hukuken daha doğru bir tercihtir. Diğer kambiyo senetlerinde benimsenen sistem de bu şekildedir. Eğer çek tahsil kabiliyeti ve güvenilirlik açısından daha iyi bir konuma yükseltmek isteniyorsa hâkimden çek bedeli üzerinden belirli bir oranın medeni ceza olarak talep edilmesi benzeri çözümler üretilmesi de mümkündür. Yine uygulamanın bu şekilde gerçekleşme ihtimalinin var olması, geçerli bir havale bulunmayan hâllerde ödemenin düzenleyenin hesabından yapılmasını engellemek için yeterli bir gerekçe teşkil etmez. Son olarak, banka ile düzenleyen arasında hangi hâllerde bu imkânın düzenleyen tarafından açık bir şekilde kararlaştırıldığı durumlarda da sorun çoğu zaman aşılabilir. Bu hâlde ödeme yapacak banka da düzenleyen tarafından verilen bilgiler ışığında çek anlaşmasına göre senedi ibraz eden hamile ödeme yapıp yapmayacağına karar verir⁶³.

b. Hesapta Bulunan Karşılığın Çekilmesi

Daha önce de belirtildiği üzere, çekte öngörülen üçlü ilişki ve muhatap bakımından öngörülen rejim sebepleriyle düzenleyen, sahip olduğu def'ileri kullanamaması sorununu aşmak adına, çek hesabındaki karşılığı çekebilir⁶⁴. Ancak hemen ifade etmek gerekir ki salt sahip olduğu def'ileri kullanabilmek için, düzenleyenin bu yola başvurusu, kendisine gerçekçi bir çözüm bahşetmeyecektir⁶⁵. Böyle bir durumda düzenleyen her ne kadar meşru ve hamile karşı ödemededen imtina edebilmesine sağlayan bir def'iyeye sahip olsa bile banka tarafından karşılıksızdır işlemi yapıldıktan sonra, karşılıksız çeke bağlanan tüm sonuçlar da ortaya çıkacaktır. Bu anlamda düzenleyen hem suç işlemiş olacak ve hamilin şikâyeti ile adli para cezasına çarptırılacak hem de mahkeme kararı ile hakkında çek düzenleme ve çek hesabı açma yasağına karar verilebilecektir⁶⁶. Hâl böyle iken, hamile karşı bir def'iyeye sahip olan düzenleyenden hesapta bulunan karşılığı çekerek hamilin başvuru hakkını kullanmasını sağlamasını ve bunun sonucunda da def'iyi ileri

⁶³ Bununla birlikte meşru hamil olmayan kişiye yapılacak ödemenin riskinin banka üzerinde olduğu yönünde bkz. ve karşı. ÖZTAN, s. 1115.

⁶⁴ Bu duruma uygulamada çok sık rastlanıldığı yönünde bkz. ÖZTAN, s. 1277.

⁶⁵ Nitekim benzer yönde bkz. REİSOĞLU, s. 139.

⁶⁶ Bu yönde bkz. REİSOĞLU, s. 139.

sürerek ödemedi kaçınmasını tavsiye etmek hukuken yerinde bir yaklaşım değildir.

c. Menfi Tespit Davası Açılması

Hamile çek bedelinin ödenmemesi noktasında herhangi bir def'isi bulunan düzenleyenin başvurabileceği diğer yol, mahkemeye başvurarak menfi tespit davası açmak ve dava açılmadan ya da dava ile birlikte banka tarafından ödemenin yapılmaması için bir ihtiyati tedbir kararının alınmasıdır. Bununla birlikte doktrinde her ne kadar bu şekilde bir menfi tespit davasının açılması için senedin temel ilişkisinin tarafı olan lehtar tarafından ibraz edilmesi gerektiği görüşü ileri sürülmüşse⁶⁷ de kanaatimizce senedi ödeme için muhataba ibraz eden kimseye düzenleyenin kıymetli evraktaki def'iler sistemi çerçevesinde meşru olarak dermeyân edebileceği bir def'i varsa, artık düzenleyen buna dayanarak bir menfi tespit davası ikâme edebilecektir.

Bununla birlikte söz konusu dava da kıymetli evrakta def'ilerin sağladığı borçtan kaçınma imkânını sağlamaktan uzaktır. Zira dava açarak ödemedi kaçınma sebebinin ispatlanması uzun bir zaman alabilecektir. Benzer şekilde ihtiyati tedbir kararı alabilmek de çoğu zaman kolay değildir ve düzenleyenin yaklaşık olarak iddiasını ispat etmesi beklenmektedir. Buna karşılık çekte çok kısa ibraz süreleri belirlenmiştir. Bu yüzden düzenleyen ilgili kararları alana kadar, hamil çeki ibraz edebilir.

Sorunun ibraz sürelerinin kısalığı bakımından diğer boyutu da senedin muhatap bankaya ibrazına kadar düzenleyen tarafından senedin kimin elinde olduğunun bilinme imkânının kural olarak bulunmamasıdır. Menfi tespit davası çekişmeli bir yargılamayı gerektirdiği için, düzenleyenin davayı kime karşı ikâme edeceğini de biliyor olması gerekir. Bunu da anca ibraz süreleri içerisinde çekin muhataba ibraz edilmesi ile öğrenebilir. Ancak çekin ibrazı anı ile muhatap tarafından çekin ödenmesi anı arasında mahkeme tarafından bu şekilde bir kararın verilmesi mümkün gözükmemektedir. Bu noktada özellikle düzenleyenin herkese karşı ileri sürebileceği bir def'isi varsa her hâlde ilgili mahkeme tarafından ilgili kararın verilmesini talep

⁶⁷ REİSOĞLU, s. 139.

edebileceği savunulabilir. Ancak böyle bir durumda da davanın kime ikâme edileceği dâhil usûlî birçok sorun gündeme gelecektir.

Bu açıklamalar çerçevesinde anlaşılabilirliği üzere, çekte düzenleyenin def'ilerini ileri sürmesi bakımından çek karşılığının hesaptan çekilmesi gibi menfî tespit davası açmak ve ihtiyati tedbir talep etmek de gerekli işlevi görmemektedir. Dolayısıyla düzenleyen ödemediği imtina etmesine imkân tanıyabilecek nitelikte meşrû bir def'iyeye sahip olmasına rağmen, ÇekK kapsamında ödeme yükümlülüğü altında olan hamile ödemeyi yapacaktır. Düzenleyen ise açmış olduğu menfî tespit davası lehine sonuçlanırsa, çek bedelini tahsil eden hamile karşı haklarını ayrıca kullanacaktır. Ancak böyle bir durumda da hamilin ödeme yeterliliği gibi birçok faktör düzenleyenin muhatap tarafından ödenen bedeli hamilden tekrar tahsili bakımından devreye girecektir.

3. Düzenleyenin Sahip Olduğu Def'iler Çerçevesinde Muhatap Tarafından Ödeme Yapılmaması Durumunda "Karşılıksız" Bir Çekin Var Olup Olmayacağı Sorunu

Yukarıda açıklandığı üzere, kıymetli evrakta def'ilere ilişkin esaslara söz konusu olan çek olduğunda başvurabilmek mümkün gözükmemektedir. Dolayısıyla düzenleyenin bir def'i ileri sürme hakkı olsa bile, söz konusu def'i zaten muhatap banka tarafından ödeme yapılmama yükümlülüğü kapsamına giren hâller arasında değilse, muhatap banka kural olarak def'iyeye rağmen ödemeyi gerçekleştirmek zorundadır. Ancak bununla birlikte, düzenleyenin talebi ile çek hesabında karşılık bulunmasına rağmen muhatap banka, yukarıda yer verilen tüm sonuçların doğmasını göze alarak çek bedelini senedi ibraz eden hamile ödenmekten kaçınabilir. Böyle bir durumda da karşılıksız bir çek var olup olmadığı sorunu ve bununla ilgili olarak çek bedelini muhatap bankadan tahsil edemeyen hamilin karşılıksızlığın sonuçlarından faydalanıp faydalanamayacağı gündeme gelir.

Kural olarak karşılıksızlık, çek hesabında ibraz sırasında çek bedelini ödemeye yetecek miktarda nakdin ya da kredinin bulunmaması anlamına gelir⁶⁸(ÇekKm. 5/f. 1, TTK m. 783, TTK m. 810). Bununla birlikte çek hesabına haciz konması, çek hesabı üzerinde rehin bulunması, çek

⁶⁸ Birçokları yerine bkz. KENDİGELEN (KENDİGELEN / KIRCA), Nr. 754.

hesabı üzerinde ihtiyati haciz, konkordato sebebiyle ihtiyati tedbir bulunması⁶⁹, ödemedi men kararının verilmesi, sahte veya tahrif edilmiş bir çekin varlığı, muhatap bankanın çek hesabında karşılığın varlığına rağmen çek bedelini hataen veya bilinçli şekilde ödemekten kaçınması gibi hâllerde de özel hukuk anlamında karşılıksız çekten bahsedilir. Yani düzenleyenin talimatı doğrultusunda çek bedelinin hamile ödenmemesi durumunda yine karşılıksız bir çekin varlığından bahsedilecektir.

Yine benzer bir diğer ihtimal olarak haklı bir def'i sebebinin varlığından yola çıkılması suretiyle düzenleyen tarafından çek karşılığının hesaptan çekilmesi durumunda da karşılıksızlık durumu yine ortaya çıkacaktır⁷⁰.

Buna karşılık menfi tespit davası çerçevesinde alınan bir ihtiyati tedbir kararı çerçevesinde karşılıksızlık durumunun ortaya çıkıp çıkmayacağı hususu doktrinde tartışmalıdır⁷¹. Bizim de katıldığımız görüşe göre düzenleyenin ödeme gücünden kaynaklanmayan bu gibi hâllerde karşılıksız çekten bahsetmek mümkün değildir⁷².

Karşılıksız bir çekin var olduğu durumlarda belirtildiği üzere hamil başvuru hakkını kullanacaktır. Başvuru hakkının kullanılabilmesi bakımından çek bedelinin muhatap banka tarafından düzenleyenin sahip olduğu haklı bir def'i sebebiyle ödenmemiş olmasının herhangi bir önemi

⁶⁹ Çek hesabı üzerinde bir ihtiyati tedbirin bulunmasının karşılıksız çeker neden olmayacağı yönünde bkz. **BOZER/GÖLE**, s. 430, Bir hâl haricinde, açılmış olan menfi tespit ve iptal davalarında mahkeme tarafından çek hesabına ihtiyati tedbir konulmasının karşılıksız çeker yol açmayacağı yönünde ayrıca bkz. **KIRCA**, İsmail, "Çek Hesabında Bulunan Paranın Haciz, Rehin veya İhtiyati Tedbir Sebebiyle Ödenemediği Hallerde Banka Kanunen Sorumlu Olduğu Tutarı Ödemekle Yükümlü Müdür? (Yargıtay 11. HD'nin 15.03.2017 Tarih ve E. 2016/1304, K. 2017/1532 Sayılı Kararının Değerlendirilmesi)", **BATİDER**, C. 34, S. 2, 2018, s. 29 vd.

⁷⁰ **ÖZTAN**, s. 1277.

⁷¹ Bu çerçevede ihtiyati tedbiri de çekin karşılıksız kaldığı hâller arasında sayan görüş için bkz. **KENDİGELEN (KENDİGELEN / KIRCA)**, Nr. 754.

⁷² **KIRCA**, Değerlendirme, s. 29 vd.; **AYDIN**, Alihan, "Hakkında Ödemedi Men Kararı Verilen Çek İcra Takibine Konu Edilebilir Mi?- Yargıtay 12. HD'nin İçtihadının Eleştirisi", **TBB Dergisi**, S. 132, 2017, s. 148.

bulunmamaktadır⁷³. Bu çerçevede hamil, başvuru borçlusunu düzenleyene başvurduğunda düzenleyen artık sahip olduğu tüm def'ileri hamile karşı ileri sürerek ödemedi kaçınabilecektir.

Bu noktada aslında düzenleyenin çekte bir başvuru borçlusunu düzenleyen olarak öngörülmesi, kural olarak çekte düzenleyenin muhatap aracılığıyla hamile karşı def'ileri ileri sürmesinin kanun koyucu tarafından kabul edilmediğine delâlet etmektedir. Zira daha önce de belirtildiği üzere, kıymetli evrakta herhangi bir def'ie dayanılarak haklı bir şekilde ödemedi kaçınılmış olsa bile hamil yine de başvuru borçlularına karşı başvuru hakkını kullanabilecektir. Dolayısıyla düzenleyen muhataptan kendisine ait def'ileri ileri sürebilmesini talep edebilseydi zaten başvuru borçlusunu düzenleyen olarak öngörülmezdi.

SONUÇ

Çekte düzenleyenin sahip olduğu def'ileri ileri sürmesine ilişkin yapılan bu çalışmada, ilk olarak muhatabın hamile karşı ÇekK'nın ilgili hükümleri çerçevesinde bir ödeme yükümlülüğünün var olduğu ve yine belirli hâllerde ise ödeme yapmama yükümlülüğünün gündeme geleceği sonucuna ulaşılmıştır. Ancak çek düzenleyenin hamile karşı sahip olduğu haklı bir def'i, muhatabın ödeme yükümlülüğünün bulunmadığı hâller arasında yer almamaktadır. Doktrinde def'iler ve def'i sistemine ilişkin açıklamalarını tüm kambiyo senetlerine yönelik yapılmış olsa da ilgili açıklamalar mesele çek olduğunda tam olarak uygulanabilir değildir. Zira her ne kadar poliçede olduğu gibi üçlü bir ilişki bulunsada çekte kabul müessesesi bulunmaz ve dolayısıyla muhatap hiçbir şekilde kambiyo ilişkisine dâhil olmaz. Yine çeke ilişkin ödeme, poliçeden farklı olarak düzenleyene ait muhatap nezdinde açılmış olan hesaptan yapılır. Dolayısıyla muhatap banka çek anlaşması ile üstlendiği asli edimi ifa etmiş gibi olsa da çekin ödenmesi ile birlikte aynı zamanda düzenleyenin çek hamiline karşı borcu da ifa edilmektedir. Çekin ödenmesi ile birlikte doğrudan düzenleyenin mal varlığının eksildiği böyle bir durumda,

⁷³ Söz konusu bu durum ikili bir ilişkinin bulunduğu bono bakımından da aynen geçerlidir. Nitekim bu yönde bkz. KARAYALÇIN, s. 188; ÖZTAN, s. 714; POROY/TEKİNALP, Nr. 310; KAYA (ÜLGEN/HELVACI/NOMER-ERTAN), s. 213.

defi'ilerin de düzenleyen tarafından ileri sürülebilmesi beklenmektedir. Ancak çekte muhatabın bulunduğu üçlü bir sistemin öngörölmüş olması, düzenleyenin def'ilerini ileri sürmesi bakımından araya muhatabı da sokmaktadır. Kıymetli evrak anlamında çekin düzenleyenin sahip olduğu def'ileri doğrudan kullanabileceği tek hâl, çekin çekildiği hesapta çek karşılığının bulunmaması sonucunda düzenleyene karşı başvuru hakkını kullanılmasıdır.

Düzenleyenin def'ie sahip olması sebebiyle ödemekten kaçınması üç hâlde söz konusu olabilir. Bunlar; muhataba yapılacak bir talimat, hesaptaki karşılığın çekilmesi ve menfi tespit davası açılmasıdır.

Vekalet sözleşmesine ilişkin hükümler çerçevesinde, düzenleyenin muhataba bir talimat vererek muhatabı ödemededen men etmesi mümkün değildir. Zira ÇekK ile muhatap aleyhine karşılığın bulunması durumunda ödeme yükümlülüğünün öngörülmesi ile kanaatimizce bir önceki soruya kanun koyucunun bilinçli olarak karşılığı bulunan bir çekin, ödememe yükümlülüğü hâllerinin bulunması dışında her hâlde ödemesine yönelik bir yaklaşımı benimsediğini kabul etmek gerekir. Yani çekten cayma dışında kural olarak düzenleyen, def'i ileri sürme hakkının bulunduğunu iddia ederek, muhataptan ödeme yapmamasını talep edemez. Nitekim tarihsel olarak kanun koyucunun ÇekK'da ve TTK'da yapmış olduğu düzenlemeler de bu görüşü doğrulamaktadır.

Muhatap açısından öngörülen ödeme yükümlülüğü karşısında, ödeme yapmaktan kaçınma için muhatabın başvurabileceği herhangi bir dayanak hüküm bulunmamaktadır. Mevcut düzenlemeler çerçevesinde düzenleyenin sahip olduğu isnat def'isini hamile karşı ileri sürmesi mümkün değildir. Muhatabın yapmış olduğu ödeme de geçerli bir ödeme niteliğindedir ve bu hâlde muhatap açısından sebepsiz zenginleşmenin şartları da oluşmaz. Zira şeklen geçerli bir senet ÇekK ile birlikte kurulan kanunî borç ilişkisi çerçevesinde hamile ödenmiştir. Çünkü ÇekK'da muhatabın ödeme yapmaması çok sınırlı bir şekilde düzenlenmiş ve diğer tüm hâllerde karşılığın da bulunmasıyla muhataba ödeme yapması emredilmiştir. Benzer hususlar şahsi def'iler bakımından da geçerlidir. Bununla birlikte doktrinde yer alan ve bu çalışmada da yer verdiğimiz bir görüşün mutlak ve şahsi def'iler bakımından muhatabın düzenleyene ait

def'ileri dermeyân etmesi noktasında farklı sonuçlara ulaşması ise yerinde değildir.

Olması gereken hukuk (*de lege feranda*) bakımından mukayeseli hukukta olduğu gibi Türk hukukunda da muhatabın hamile ödeme yükümlülüğünün olmadığı ve belirli hâllerde düzenleyenin muhataptan senedi ibraz eden hamile ödeme yapmamasını talep edebileceği şeklinde düzenlemelerin öngörülmesi gerekmektedir. Hatta buna ilişkin açık düzenlemeler yerine muhatabın ödeme yükümlülüğüne sebebiyet veren ve yukarıda anılan ÇekK'nın ilgili hükümlerinin kaldırılması hâlinde dahi bu sonuca ulaşılması mümkün olabilecektir.

Düzenleyenin salt sahip olduğu def'ileri kullanabilmek için, hesapta bulunan karşılığı çekmesi de kendisine gerçekçi bir çözüm bahşetmeyecektir. Böyle bir durumda düzenleyen her ne kadar meşru ve hamile karşı ödemededen imtina edebilmesine sağlayan bir def'iyeye sahip olsa bile banka tarafından karşılıksızdır işlemi yapıldıktan sonra, karşılıksız çeke bağlanan tüm sonuçlar da ortaya çıkacaktır. Yine menfi tespit davası da kıymetli evrakta def'ilerin sağladığı borçtan kaçınma imkânını sağlamaktan uzaktır. Zira dava süresi, def'inin ispatı, senedin muhatap bankaya ibrazına kadar düzenleyen tarafından senedin kimin elinde olduğunun bilinme imkânının bulunmaması gibi hususlar bu duruma gerekçe olarak gösterilebilir.

Hem düzenleyenin talimatı doğrultusunda çek bedelinin hamile ödenmemesi durumunda hem de çek karşılığının hesaptan çekilmesi durumunda karşılıksız bir çekin varlığından bahsedilecektir. Buna karşılık düzenleyenin ödeme gücünden kaynaklanmayan bir menfi tespit davası bir ihtiyati tedbir kararı alındıysa, karşılıksızlık durumuna yol açmayacaktır.

KAYNAKLAR

- AYDIN**, Alihan: *“Hakkında Ödemeden Men Kararı Verilen Çek İcra Takibine Konu Edilebilir Mi?- Yargıtay 12. HD’nin İçtihadının Eleştirisi-”*, TBB Dergisi, S. 132, 2017, 147-168.
- BAHTİYAR**, Mehmet: Kıymetli Evrak Hukuku, 17. Bası, İstanbul 2019.
- BATTAL**, Ahmet: *“Karşılığı Bulunmasına Rağmen Çek Bedelini Ödemeyen Bankanın Hamile Karşı Hukuki Sorumluluğu”*, GÜHFD, C. 2, S. 1, 1998, 67-81.
- BAUMBACH**, Adolf/**HEFERMEHL**, Wolfgang/**CASPER**, Matthias: Wechselgesetz, Scheckgesetz, Recht des Zahlungsverkehrs, 23. Auflage, München 2008.
- BOZER**, Ali/**GÖLE**, Celal: Kıymetli Evrak Hukuku, 8. Baskı, Ankara 2018.
- CAN**, Mertol: *“Çek Hamilinin Muhatap Bankaya Karşı Durumu”*, GÜHFD, C. 2, S. 2, 1998.
- GÜREL**, Murat: *“Ticaret Sicilinin Üçüncü Kişilere Etkisi Bağlamında Kambiyo Senetlerinde Yetkisiz Temsile İlişkin Bazı Sorunlar”*, BATİDER, C. XXXI, S. 1, 2015, 231-250.
- HELVACI**, Mehmet: Kambiyo Senetlerinde Defiler, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1985.
- HIPPELE**, Thomas C.: Basler Kommentar, Wertpapierrecht, Art. 965-1186 OR, Hrsg. Honsell/Vogt/Watter, Basel 2012.
- İNAN**, Nurkut: Çek Rizikolarından Doğan Sorumluluk, Ankara 1981.
- KALFA**, Şenol: Çekte Def’iler, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2009.
- KARAYALÇIN**, Yaşar: Ticaret Hukuku III – Ticarî Senetler (Kambiyo Senetleri), Dördüncü Baskı, Ankara, 1970.
- KENDİGELEN**, Abuzer / **KIRCA**, İsmail: Kıymetli Evrak Hukuku, 5. Bası, İstanbul 2021.
- KENDİGELEN**, Abuzer: *“Çekten Cayma ve Ödeme Yasağı”*, Makalelerim C. I 1986-2001, 3. Bası, İstanbul 2018.

- KENDİGELEN**, Abuzer: “Çekte Ödeme Yasağı Sorunu (TK 71 l/III) - Sorun ve Çözüm Önerisi-” (Referans Gazetesi, 10.02.2009, 14), Makalelerim C. II: 2001-2017, 2. Bası, İstanbul 2018, 319-322.
- KENDİGELEN**, Abuzer: Çek Hukuku, 5. Bası, İstanbul 2019 (Çek Hukuku).
- KINACIOĞLU**, Naci: Kıymetli Evrak Hukuku, 3. Baskı, Ankara 1987.
- KIRCA**, İsmail: “Çek Hesabında Bulunan Paranın Haciz, Rehin veya İhtiyati Tedbir Sebebiyle Ödenemediği Hallerde Banka Kanunen Sorumlu Olduğu Tutarı Ödemekle Yükümlü Müdür? (Yargıtay 11. HD'nin 15.03.2017 Tarih ve E. 2016/1304, K. 2017/1532 Sayılı Kararının Değerlendirilmesi)”, BATİDER, C. 34, S. 2, 2018, 23-32 (Değerlendirme).
- KIRCA**, İsmail: 5941 Sayılı Çek Kanunu, Konferans (22 Ocak 2010), Ankara 2010.
- NARBAY**, Şafak, “3167 Sayılı Çekle Ödemelerin Düzenlenmesi ve Çek Hamillerinin Korunması Hakkında Kanununun 10 uncu Maddesi Hükmü Uyarınca Muhatap Bankanın Sorumlu Olduğu Miktar Hakkında Bir İnceleme”, Terazi Aylık Hukuk Dergisi, C. 4, S. 29, 2009, s. 15-44.
- NARBAY**, Şafak: “Türk Ticaret Kanunu Tasarısında Kıymetli Evrak Hukuku Kitabında Yapılan Düzenlemeler ve Değişiklik Önerilerimiz”, Dokuz Eylül Üniversitesi Hu-kuk Fakültesi Dergisi, C. 7, Özel Sayı, 2005, s. 173-22.
- NARBAY**, Şafak: Çekten Cayma ve Ödeme Yasağı (Çekten Cayma), 2. Baskı, İstanbul 1999.
- NARBAY**, Şafak/ÇELİK, Ferhat: “Süresi İçinde İbraz Edilmeyen Çekin Hukuki Niteliği”, Legal Hukuk Dergisi, C. 14, S. 167, 2016, s. 6039-6073.
- OKTAY**, Saibe: Policede Def'iler, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1984.
- ÖZSOY**, Ahmet: Muhatabın Çek Kanunu'na Dayalı Hukuki Sorumluluğu, İstanbul 2020.
- ÖZTAN**, Fırat: Kıymetli Evrak Hukuku, 2. Bası, Ankara 1997.

POROY, Reha/TEKİNALP, Ünal: Kıymetli Evrak Hukuku Esasları, 22. Bası, İstanbul 2018.

PULAŞLI, Hasan: Kıymetli Evrak Hukukununun Esasları, 8. Baskı, Ankara 2020.

REİSOĞLU, Seza: Çek Hukuku, Ankara 2011.

TEKİL, Müge: Çekte Muhatap Bankanın Hukuki Sorumluluğu, İstanbul 1997.

ÜLGEN, Hüseyin/HELVACI, Mehmet/KAYA, Arslan/NOMER ERTAN, N. Füsun: Kıymetli Evrak Hukuku, 12. Bası, İstanbul 2019.